

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Bakalářská práce

2021

Václav Báča

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Interpretace fenoménu Ostalgie ve vybraných
textech odborného diskurzu na příkladu filmu
Good Bye, Lenin!

Bakalářská práce

Autor práce: Václav Báča

Studijní program: Mezinárodní teritoriální studia

Vedoucí práce: David Emler, Ph.D.

Rok obhajoby: 2021

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne ...

Václav Báča

Bibliografický záznam

Báča, Václav. „Interpretace fenoménu Ostalgie ve vybraných textech odborného diskurzu na příkladu filmu Good Bye, Lenin!“, Bakalářská práce, Univerzita Karlova, 2021.

Rozsah práce: 54 245 znaků

Abstrakt

Práce se zabývá interpretacemi fenoménu Ostalgie ve vybraných textech odborného diskurzu na příkladu filmu Good Bye, Lenin!. Cílem práce je zmapovat a definovat převládající tendence v těchto interpretacích analýzou šesti odborných článků, které jsou vybrány pro korpus práce na základě splnění požadavků stanovených autorem. Z analýzy korpusu práce vyplývá, že převládajícími tendencemi v interpretaci Ostalgie jsou: nahlížení na fenomén Ostalgie v rámci postkoloniálních studií a studií materiální kultury, vyvracení základních bodů kritiky fenoménu Ostalgie ve veřejném diskurzu, chápání fenoménu Ostalgie jakožto obranného mechanismu proti kolonizaci dějin NDR dominantním západním historickým narativem, pozitivní přínos Ostalgie jakožto produktivního kontrastu současného režimu i společnosti a sjednocující potenciál Ostalgie v německé společnosti.

Abstract

This thesis engages with the interpretations of the Ostalgia phenomenon in selected articles of the academic discourse on the example of Good Bye, Lenin!. The goal of this thesis is to map and define the prevailing tendencies in these interpretations using the analysis of six articles selected by the author. It stems from the analysis of these articles, that the prevailing tendencies are: understanding of the Ostalgia phenomenon in the framework of postcolonial studies and studies of material culture, the disproof of the main points of critique that is appearing in the public sphere, seeing Ostalgia as a coping mechanism with the colonization of the GDR past by the dominant western historical narrative, positive asset of Ostalgia as a productive contrast to the existing regime and society and the uniting potential of Ostalgia in German society.

Klíčová slova

Ostalgie, Good Bye, Lenin!, Německá demokratická republika, NDR, Znovujednocení Německa, Odborný diskurs, Postkolonialismus

Keywords

Ostalgia, Good Bye, Lenin!, German Democratic Republic, GDR, Reunification of Germany, Academic discourse, Postcolonialism

Title/název práce

Interpretation of the Ostalgia phenomenon in academic discourse on the example of the movie Good Bye, Lenin!

Obsah

Úvod	2
1 Kontext Ostalgie	3
1.1 Historický kontext Ostalgie.....	3
1.2 Filmový kontext	9
2 Analýza vybraných odborných textů	12
2.1 Metoda výběru textů pro korpus práce	12
2.2 Tabulka vybraných použitých výrazů.....	14
2.3 „Colonization, Museumification, Westernization, Assimilation“	15
2.4 „Fetishization, Material Culture, Consumer Community, Consumer Culture“	18
2.5 Specifika textů korpusu	21
2.5.1 Free market Nostalgia	21
2.5.2 Deconstructing Ostalgia	21
2.5.3 Negotiating Nostalgia	22
2.5.4 When We Was Red.....	22
2.5.5 The Wall in our Minds?.....	23
2.5.6 Hello Willy.....	23
2.6 Obecné tendence v interpretaci Ostalgie v rámci korpusu	24
Závěr	27
Summary	28
Použitá literatura:.....	30
Korpus práce:.....	30
Knihy:.....	30
Odborné články:	31
Neodborné články:	32
Teze Bakalářské práce	33

Úvod

Ve své bakalářské práci se věnuji problematice interpretace fenoménu *Ostalgie*. Pojem *Ostalgie* vychází z nostalgie spojené s východním Německem a v průběhu 90. let se stal jedním z nejdůležitějších kulturních fenoménů sjednoceného Německa. *Ostalgie* se etablovala nejen jako popkulturní, komerční průmysl, který reprodukoval každodenní život v Německé demokratické republice, ale také jako předmět odborné debaty o významu nostalgie k východnímu bloku po pádu železné opony. Po premiéře filmu v roce 2003 se debata o významu fenoménu *Ostalgie* rozproudila a vyústila v řadu reakcí a nových perspektiv v odborném diskurzu. *Ostalgie* je přitom v rámci veřejného prostoru často interpretována velmi různě, což platí i o filmu *Good Bye, Lenin!*. Jako příklad může posloužit využití filmu *Good Bye, Lenin!* Občanskou demokratickou stranou ve volební kampani v roce 2006 s cílem varovat voliče před nebezpečím komunismu, za což byla autory filmu ODS později zažalována.¹ Práce se věnuje interpretacím fenoménu *Ostalgie* skrze klíčové prvky filmu *Good Bye, Lenin!* ve vybraných textech odborného diskurzu.

Pro lepší uchopení fenoménu *Ostalgie* je první část práce věnována historickému kontextu *Ostalgie*, především vztahem východních a západních Němců před rokem 1990, procesem německého znovusjednocení a následným vyrovnáním se s dějinami Německé demokratické republiky. Součástí je také uvedení do kontextu německé kinematografie v devadesátých letech, které napomáhá k pochopení širokého dosahu filmu *Good Bye, Lenin!* v německé společnosti. Druhá část práce se skládá z analýzy šesti vybraných článků z odborných periodik, které tvoří korpus práce, a jsou zkoumány na základě vymezených klíčových pojmů. Paralely mezi jednotlivými články jsou shrnuty na konci druhé kapitoly, kde jsou zasazeny do vybraných teoretických rámců. Cílem tohoto postupu je odpovědět na následující otázky: Jaké tendence se v interpretacích *Ostalgie* v odborném diskurzu vyskytují? Mají tyto tendence společné body? Jaké jsou převládající tendence v interpretacích fenoménu *Ostalgie* ve vybraných textech odborného diskurzu?

¹ Barbara, Schuster, „Wolfgang Becker verurteilt Missbrauch von "Good Bye, Lenin!"“, 31. května 2006 pro Blickpunkt: Film, <https://beta.blickpunktfilm.de/details/208712>.

1 Kontext Ostalgie

1.1 Historický kontext Ostalgie

Ve veřejném průzkumu v roce 2009 souhlasila více než polovina dotázaných východních Němců s tvrzením, že NDR „*nebyla špatná země*“ a 49 % dotázaných souhlasilo, že v NDR bylo „*více věcí dobrých, nežli špatných*“.²

Klíčové pro celistvou debatu o interpretaci *Ostalgie* je její zasazení do širšího historického a politického kontextu. Přestože pojem *Ostalgie* je nejčastěji spojován se svou mainstreamovou, kulturní dimenzí, která spočívá v oživení a komodifikaci produktů a způsobů života NDR, jedná se zároveň o fenomén, který dodnes vyvolává v Německu živé debaty o důležitých charakteristikách procesu sjednocení Německa, pozice východních Němců v německé společnosti, a především o způsobu nakládání s historií a odkazem NDR. Paradoxně právě zdánlivě nevinné a do velké míry ironické obnovení materiální kultury NDR a s ním spojené vyobrazování života v NDR vzbuzovalo a vzbuzuje velmi silné reakce, což je způsobeno neuzavřením veřejného konsenzu o realitě života v NDR. Mezi historiky ostatně vzbuzuje kontroverzi již samotné pojmenování politického systému NDR. Peter Grieder nastiňuje v úvodní kapitole své knihy *The German Democratic Republic* hned 12 konceptů, které jsou v souvislosti s popisováním politického systému v NDR používány.³ Ambicí této kapitoly, ba ani fenoménu *Ostalgie*, není popsat život v NDR tak, jak se odehrál, nýbrž nastínit základní proudy ve výkladu historie NDR a především sjednocení Německa, neboť jsou úzce spojeny jak s kritikou fenoménu *Ostalgie*, tak s vyzdvižením jejího potenciálně konstruktivního charakteru.

Sjednocení Německa se pro občany NDR neslo ve znamení obrovských očekávání. Ta byla podpořena především faktem, že východní Němci nesrovnávali v průběhu existence NDR svou životní úroveň s českými, polskými a maďarskými sousedy, ale právě s životní úrovní v Západním Německu.⁴ K idealizaci života v západním Německu přitom docházelo především kvůli hluboké frustraci z dlouhodobých strukturálních problémů NDR, které se pro obyvatelstvo stávaly neúnosnými, a omezenému množství informací, jež byly o životě na

² Peter Grieder, *The German Democratic Republic* (New York: Palgrave Macmillan, 2012), 112.

³ Grieder, „Introduction: concepts“, in *The German Democratic Republic*, (1–16).

⁴ Grieder, *The German Democratic Republic*, 110.

západě dostupné.⁵ Dominic Boyer ve svém textu *Ostalgie and the Politics of the Future in Eastern Germany* vysvětluje složitost vztahů mezi západním a východním Německem před rokem 1990. Západní Německo totiž představovalo v oficiálním, propagandistickém narativu SED zkažené, individualistické a imperiální hodnoty, zatímco NDR v oficiálním narativu západního Německa představovalo navázání na autoritářskou, nedemokratickou tradici. Tento vzájemný vztah tak do jisté míry umožňoval oběma státům jistou míru upevnění své identity, založené na odlišení se.⁶ V osobní rovině přitom bylo západní Německo občany NDR často vnímáno jako svobodná společnost neomezených možností.⁷

O touze východních Němců po radikální změně režimu, a potažmo po připojení k federální republice, svědčily také volební výsledky z března 1990, kdy v prvních plně demokratických volbách jednoznačně zvítězila konzervativní Aliance pro Německo.⁸ V průběhu roku 1990 se zároveň proměnila rétorika nespokojených mas, které namísto reformace NDR začaly požadovat sjednocení Německa, k čemuž je motivovala představa rychlého narovnání životní úrovně v NDR se západním Německem.⁹ V žádném případě tak nelze pochybovat o všeobecné nespokojenosti s režimem NDR, která konečně vedla k pádu SED a posléze sjednocení Německa. Je to ale právě průběh sjednocovacího procesu, který je dodnes v německé historiografii do jisté míry kontroverzním tématem, a jehož charakteristiky nám mohou napovědět, proč se v průběhu 90. let začala část obyvatelstva bývalé NDR nostalgicky ohlížet do minulosti.

V odborné literatuře se perspektivy na proces sjednocení Německa různí, což se projevuje i volbou slov, která jsou pro popis použita, čemuž se blíže věnuje analytická část práce. Grieder píše o událostech přelomu 80. a 90. let v Německu jako o první úspěšné revoluci v historii Německa. Protestní hnutí, které původně bojovalo především proti komunistické diktatuře v NDR, postupně přerostlo v hnutí za liberální demokracii, kapitalismus a národní jednotu a ve všech zmíněných bodech uspělo. Znovusjednocení Německa je podle Griedera jednou z nešťastnějších událostí 20. století.¹⁰ Od pádu železné opony, komunistické ideologie a vítězství neoliberalismu očekávali mnozí drastickou proměnu Evropy jako celku

⁵ Hermann Weber, *Dějiny NDR*. (Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003), 293.

⁶ Dominic Boyer, „Ostalgie and the Politics of the Future in Eastern Germany”, *Public culture* 18, č. 2 (2006): 369–370, doi:10.1215/08992363-2006-008 (staženo 10. března 2021).

⁷ Oana Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgia: The National Past Between Commodity and Simulacrum in Wolfgang Becker’s Good Bye Lenin! (2003)”, *Journal of European Studies* 41, č. 2 (2011): 167, doi:10.1177/0047244111399717 (staženo 5. února 2021)

⁸ Weber, *Dějiny NDR*, 307.

⁹ *Ibid.*, 304.

¹⁰ Grieder, *The German Democratic Republic*, 111.

a znovuzrození Evropy východní. Ta se měla konečně vymanit ze sféry ruského vlivu a odstartovat novou kapitolu historie, či jak uvedl jeden z nejdůležitějších autorů doby, Francis Fukuyama: „konec dějin“.¹¹

Takovým interpretacím odpovídala i davová euforie v době bezprostředně po sjednocení. Východní Německo však čekalo rychlé vystřízlivění způsobené pomalým tempem integrace nových spolkových zemí do kapitalistického systému. V měsících těsně po sjednocení se nálada v bývalé NDR znatelně horšila. Politické sjednocení neodstranilo hluboké hospodářské a sociální rozdíly mezi oběma částmi Německa a následky dlouholeté hospodářské stagnace pod diktaturou SED, spojené s rapidní a často naivně prováděnou privatizací, působily negativně.¹² Privatizace ve východním Německu často následovala ideologické předsudky konzervativně-liberální vlády a všudypřítomnou tezi „trh vyřeší vše“. Situaci navíc komplikovaly nepřesnosti ve sjednocující smlouvě, chybné odhady rozsahu a tempa restrukturalizace ekonomiky a státního aparátu i celkového přetížení občanů při zavádění nových daňových a právních norem.¹³ Přestavba existující ekonomické struktury a privatizace velkých podniků navíc často ústila v přechodné i dlouhodobější propady v zaměstnanosti. Problém s nezaměstnaností byl pro východní Němce v mnoha ohledech šokem, neboť právě nulová nezaměstnanost a s ní související sociální zabezpečení byl jeden z mála slibů, které se socialistickému režimu NDR dařilo dodržovat.¹⁴

Právě radikální a mnohdy necitlivou proměnou východoněmecké ekonomiky začíná podle Daphne Berdahl systematická devalvace historie NDR.¹⁵ Jako příklady uvádí prodej východoněmeckých továren západním společnostem za zlomek ceny, diskreditaci vzdělávacího systému NDR, restrukturalizaci univerzit, přejmenování škol, ulic a dalších veřejných míst, strhávání socialistických památníků a celkové zesměšňování východoněmeckého „zpátečnictví“, typicky reprezentovaného například legendárním trabantem, bez ohledu na sociální nebo historický kontext.¹⁶ Diskreditace vzdělávacího systému NDR je tématem, které není příliš známé a jeho parametry nejlépe vystihuje fakt, že mezi lety 1994 a 1998 bylo z 1878 profesorů zaměstnaných na univerzitách v regionech

¹¹ Francis Fukuyama, *Konec dějin a poslední člověk* (Praha: Rybka, 2002).

¹² Weber, *Dějiny NDR*, 313.

¹³ *Ibid.*, 313–314.

¹⁴ Paul Cooke, *Representing East Germany Since Unification: from Colonization to Nostalgia* (Oxford: Berg, 2005), 3.

¹⁵ Daphne Berdahl, „(N)Ostalgie for the Present: Memory, Longing, and East German Things“, *Ethnos* 64, č. 2 (1999): 195, doi:10.1080/00141844.1999.9981598 (staženo 6. března 2021).

¹⁶ *Ibid.*, 195–196.

bývalého NDR pouze 104 východních Němců.¹⁷

Tomu, jak občané bývalé NDR vnímají život ve sjednoceném Německu, se věnuje studie *Eastern Germany Transformed: From Postcommunist to Late Capitalist Political Culture* vydaná v roce 1999. Její autor Laurence McFalls udělal mezi lety 1990 a 1998 dohromady 202 rozhovorů ve všech šesti nových spolkových zemích včetně Berlína.¹⁸ Přes obecnou spokojenost se zlepšenou kvalitou materiálních statků a infrastruktury vyjadřovali východní Němci obavy spojené s kapitalistickou, konzumní společností. Obecným problémem byl pocit neschopnosti ovlivnit společenský vývoj, a to napříč úrovněmi angažovanosti jednotlivých korespondentů. Největší strach byl však spojen s pracovními prostředními, ve kterých docházelo ke ztrátě pracovních kolektivů. Velká část dotazovaných se tak ocitla v sociální izolaci.¹⁹ Právě úzkosti spojené s mizením sociálních jistot, korespondující se strachem, že se občané bývalé NDR stávají ve sjednoceném Německu „občany druhého řádu“, vedlo mnohé z nich k nostalgii a ohlížení se do minulosti.²⁰

V průběhu 90. let začalo především ve východním Německu docházet k ožívání materiálních a popkulturních symbolů NDR. Východní Němci organizovali „NDR víkendy“, během kterých se v hospodách podávaly východoněmecké nápoje za východoněmecké ceny a hosté se často převlíkali do kostýmů symbolizujících minulý režim. Zdaleka se však nejednalo o masové akce a podobná setkání měla silně ironický podtext.²¹ Podobné projevy byly především na západě Německa zesměšňovány ve veřejném, politickém i akademickém diskurzu jako absurdní nostalgie.²²

Potenciál materiální kultury by však v případě fenoménu *Ostalgie* neměl být podceňován. Západní firmy musely své marketingové kampaně přizpůsobit požadavkům východního trhu. Reklamní slogany, které měly v 90. letech ve východním Německu úspěch, se často soustřeďovaly na „upřímnost a autenticitu“, která v marketingových narativěch kontrastovala se západní „povrchností“.²³ Právě z volby slov a sloganů, které byly ve východním Německu po sjednocení úspěšné, můžeme do jisté míry vyčíst formu nostalgického vzpomínání na

¹⁷ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 3.

¹⁸ Laurence McFalls, „Eastern Germany Transformed: From Postcommunist to Late Capitalist Political Culture“, *German Politics & Society* 17, č. 2 (léto 1999): 1, <https://www.jstor.org> (staženo 20. února 2021).

¹⁹ *Ibid.*, 10-11.

²⁰ Weber, *Dějiny NDR*, 314.

²¹ Berdahl, „(N)Ostalgie for the Present“, 192.

²² *Ibid.*, 192-193.

²³ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 148.

domněle jednodušší a skromnější poměry za dob NDR.²⁴ S rostoucí popularitou *Ostalgie* se pak na konci 90. let začaly objevovat i seriózní kritiky tohoto fenoménu. Jednou z důležitých prací zkoumajících problematiku *Ostalgie* je text Daphne Berdahl: *(N)Ostalgie for the Present: Memory, Longing, and East German Things* z roku 1999. Základním problémem *Ostalgie* je podle Berdahl možnost idealizace komunistické minulosti a zanedbání otázek komplicity a odpovědnosti za zločiny komunistické diktatury NDR.²⁵ Stefan Wolle ve svém článku pro *Die Zeit* vnímá zásadní problém *Ostalgie* v soustředění se na konkrétní objekty, jejich obrazy, zápachy, pocity nebo slova, a nikoliv na realitu represivního totalitního režimu.²⁶ Některé politické strany se potom snažily očernit nástupnickou stranu SED (vládnoucí stranu v NDR), PDS (Partei des Demokratischen Sozialismus), jakožto přežitky nedemokratického odkazu a důkaz nebezpečí *Ostalgie*.²⁷ Silnou kritiku sklidila také jedna z nejpoblárnějších forem *Ostalgie* – zábavní televizní programy. Rozčarování z podobného zlehčování každodenní reality NDR přešlo až do bodu, kdy byly *ostalgické* televizní pořady stavěny na stejnou úroveň jako „zábavní show o třetí říši“.²⁸

Srovnávání politického režimu NDR s nacistickým režimem třetí říše se zrcadlilo také v procesech se strůjci a nástroji politických represí NDR, ke kterým došlo bezprostředně po pádu diktatury za podpory široké veřejnosti, jež nechtěla opakovat zkušenost s pomalým procesem vyrovnávání se s nacistickou minulostí, který byl středem pozornosti v západním Německu v 60. letech.²⁹ Oficiální verzi vyrovnání se s historií NDR měla přinést takzvaná *Enquete comission*, jejímž úkolem bylo shromažďovat informace o politickém fungování NDR a na jejich základě nechat soudy vypořádat se s jednotlivci a institucemi, které byly zodpovědné za politické zločiny páchané v NDR.³⁰ Přestože celý proces „prošetření“ historie NDR byl nejsilněji motivován právě z řad východních Němců a obětí politických represí, závěry *Enquete comission* byly do značné míry ovlivněny také působením tehdejší vládnoucí koalice vedené CDU/CSU.³¹ Byla tak vytvořena „oficiální verze“ dějin NDR, která byla později často kritizována a jejímž následkům se práce ještě bude věnovat v dalších kapitolách.

²⁴ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 150.

²⁵ Berdahl, „(N)Ostalgie for the Present“, 205.

²⁶ Stefan Wolle, „Waschputzis Wahrheit“, *Die Zeit*, 9. listopadu 2000, <https://www.zeit.de/2000/46/Waschputzis> (staženo 15. března 2021).

²⁷ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 16.

²⁸ *Ibid.*, 142.

²⁹ *Ibid.*, 29.

³⁰ Cooke, „From truth to Enquete Comission“ in *Representing East Germany Since Unification*, 34–41.

³¹ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 46.

Paul Cooke, autor knihy „*Representing East German Since Unification*“, vidí právě ve srovnávání systému NDR s nacistickým Německem a obecněji v závěrech zmíněné „Enquete Comission“ důkaz *orientalizace* východního Německa. Cooke dochází k tomuto závěru na teoretickém základu jednoho z klíčových textů postkoloniálních studií, knihy *Orientalism* z roku 1978. Autor Edward Said v ní zkoumá akademickou a literární reprezentaci „východního světa“ v západních akademických a literárních diskurzích. Ve své analýze dochází k závěru, že tyto reprezentace, neboli *orient*, neodpovídají reálnému geografickému prostoru východu, nýbrž pouze podporují existující představy *okcidentu*, v tomto případě „západního světa“.³² Při aplikaci tohoto teoretického rámce na případ NDR dochází Cooke k závěru, že reprezentace života a historie NDR v oficiálním narativu sjednoceného Německa nejsou vždy založeny na relevantních a objektivních podkladech.³³ V tomto směru je důležité podotknout, že Cooke ve své práci nijak neidealizuje život v NDR nebo nesnižuje materiální a politické výhody, které plynuly z pádu autoritativního režimu a sjednocení Německa pro východní Němce. Zároveň zdůrazňuje výhodnou pozici, ve které se bývalé NDR a jeho občané po pádu komunistického režimu ocitli ve srovnání s ostatními zeměmi východního bloku, a to především díky obrovským investicím západního Německa (a jeho daňových poplatníků) do infrastruktury a modernizace území NDR.³⁴

Z výše uvedeného je patrné, že v průběhu 90. let postupně docházelo ke změně vnímání fenoménu *Ostalgie* napříč německou společností. Z původně téměř výhradně pejorativně označovaného počínání východních Němců se postupně stával čím dál tím diskutovanější fenomén, který se již nepojil pouze s materiálními objekty NDR, ale se širším kontextem německého sjednocení a vyrovnání se s historií NDR. V interpretacích *Ostalgie* se postupně začaly odrážet sofistikované ideologické, politické a společenské postoje zahrnující konzervativní neoliberální kritiku založenou na diskreditaci všeho spojeného s „komunistickou diktaturou“³⁵ i revizionistický pohled zdůrazňující komplexitu tohoto fenoménu a jeho potenciální konstruktivní charakter. Do této atmosféry vstoupil v roce 2003 film *Good Bye, Lenin!*, který jednoznačně stimuloval celou debatu, a navíc jí svým komerčním úspěchem posunul do centra německého veřejného prostoru.

³² Edward W. Said, „*Orientalism: Western Conceptions of the Orient*“ (Harmondsworth: Penguin, 1991), 208.

³³ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 11–12.

³⁴ *Ibid.*, 4.

³⁵ Grieder, *The German Democratic Republic*, 1.

1.2 Filmový kontext

Následující kapitola se věnuje kontextu samotného filmu *Good Bye, Lenin!*. Pro lepší pochopení významu filmu budou nastíněny základní charakteristiky německé kinematografie po sjednocení, včetně profilu vybraného filmu, který je s filmem *Good Bye, Lenin!* nejčastěji srovnáván. Cílem této kapitoly je vysvětlit, proč se právě film *Good Bye, Lenin!* stal předmětem akademické debaty, která je centrálním bodem práce.

V 90. letech se integrace východního Německa stala velmi rychle jedním z nejčastějších témat německých filmařů. Zobrazování bývalé NDR a východních Němců se přitom postupně proměňovalo na základě nových impulsů v německé společnosti včetně právě fenoménu *Ostalgie*. Nejsilnější tendencí západoněmeckých filmařů v 90. letech bylo navazování na tradici „New German Comedy“ populární v 80. letech, která do značné míry kopírovala charakteristiky zábavních filmů Hollywoodu.³⁶ Tento vývoj byl často ostře kritizován řadou filmových kritiků, kteří v něm viděli konec tradice sociálně kritických filmů *německé nové vlny* a obrat ke konformitě.³⁷ V tomto duchu se také nesou tzv. „Trabant komedie“ jako *Go trabi go* z roku 1991 nebo *That Was the Wild East* z roku 1992. V těchto filmech je znát uchopení integrace jako čistě východoněmecké záležitosti s jednoduchým cílem – dohnat západní Německo.³⁸ O poznání kritičtější filmy točili v devadesátých letech východoněmečtí filmaři. Ti často čelili složitému úkolu přizpůsobení se nové politické situaci a mnoho z nich, z velké části odchovaných starými institucemi (Deutsche Film-Aktiengesellschaft – DEFA), ve sjednoceném Německu neuspělo. Všudypřítomnou cenzuru minulého režimu vystřídal postup a pravidla usilující primárně o komerční úspěch snímků.³⁹

Přesto však vzniklo hned několik snímků, které reflektovaly pocity sociálního vyloučení a odcizení v kapitalistické společnosti. Tyto snímky byly většinou komerčně neúspěšné, což vypovídalo o náladě ve společnosti, která nebyla na kritické vyobrazení tehdejších problémů připravená.⁴⁰

Ke zratelnější změně ve zobrazování NDR v německé kinematografii došlo až na sklonku 90. let. Přestože práce se zaměřuje na film *Good Bye, Lenin!*, v následujícím odstavci bude krátce

³⁶ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 106.

³⁷ Eric Rentschler, „From New German Cinema and Nation to the Post – Wall Cinema of Consensus“, v *Cinema in Nation*. ed. Mette Hjort a Scott Mackenzie, (London: Routledge 2000), 263–264.

³⁸ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 106–107.

³⁹ *Ibid.*, 109.

⁴⁰ *Ibid.*, 110.

představen film, který *Good Bye, Lenin!* předcházel a je s ním také nejčastěji srovnáván v akademickém prostředí, včetně dvou textů, jež jsou součástí korpusu analytické části.

V roce 1999 vyšel film režiséra Leandra Haußmanna s názvem *Sonnenalle*. Komedialní snímek s velkým diváckým úspěchem zasazený do prostředí východního Berlína 70. let vyvolal v Německu vlnu bouřlivých reakcí. Podle mnoha recenzentů byl film jasným důkazem „nebezpečí Ostalgie“ a v některých případech přirovnáván až k propagandistickým komediím produkovaným socialistickým režimem.⁴¹ Autoři filmu byli dokonce zažalováni organizací pro oběti politického násilí.⁴² Podobné reakce byly navíc podpořeny komentáři samotných tvůrců, jeden z nichž se v rozhovoru vyjádřil, že účelem filmu bylo vyvolat v západních Němcích pocit závisti, že se života v NDR nemohli účastnit.⁴³ Více než provokativní slova tvůrců však o ambicích filmu vypovídá jeho slogan z propagačních materiálů, který hlásal, že je „nejvyšší čas, aby se začalo mluvit o tom, co byla NDR kromě Berlínské zdi, Stasi a ústředního výboru“.⁴⁴ Podle Paula Cooka film *Sonnenalle* satiricky pracuje se stereotypní západní představou o životě v NDR a zároveň využívá nostalgii nikoliv k *ostalgické* idealizaci a útěku do minulosti, nýbrž k uvědomělé reflexi minulosti.⁴⁵ Ať už je film *Sonnenalle* interpretován jakkoliv, je z jeho přijetí a z debaty, kterou vyvolal ve veřejném i akademickém diskurzu, znatelná obecnější změna v přístupu k vnímání minulosti NDR a fenoménu *Ostalgie*, jež do jisté míry připravila půdu pro film *Good Bye, Lenin!*

Film *Good Bye, Lenin!* se po své premiéře v roce 2003 stal jedním z neúspěšnějších filmů v historii německé kinematografie. S rozpočtem pět milionů eur slavil masivní komerční úspěch, kdy jen v samotném Německu vydělal kolem 35 milionů eur.⁴⁶ Během prvního roku snímek v Německu vidělo přes 6,5 milionů diváků, čímž se stal se nejnavštěvovanějším filmem roku. Kromě nespočtu evropských filmových cen byl nominován také na Oscara.⁴⁷ Úspěch filmu *Good Bye, Lenin!* doprovázela masivní vlna zájmu o NDR v celém Německu, v jejímž centru stál právě fenomén *Ostalgie*.⁴⁸ Štáb, který stál za filmem *Good Bye, Lenin!*, včetně režiséra Wolfganga Beckera a scenáristy Berda Lichtenberga, byl přítom na rozdíl od

⁴¹ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 111.

⁴² Roger F. Cook, „Good Bye, Lenin!: Free-Market Nostalgia for Socialist Consumerism“, *Seminar: A Journal of Germanic Studies* 43, č. 2 (2007): 206, doi:10.1353/smr.2007.0027 (staženo 2. února 2021)

⁴³ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 111.

⁴⁴ *Ibid.*, 112.

⁴⁵ *Ibid.*, 116.

⁴⁶ *Ibid.*, 129.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ *Ibid.*, 141.

Sonnenalle původem ze západního Německa.⁴⁹ Přes snahy autorů filmu přesvědčit veřejnost, že primární intencí filmu bylo převyprávět rodinný příběh, byl *Good Bye, Lenin!* srovnáván se *Sonnenalle* primárně na základě zobrazování vztahu k NDR.

Film byl však na rozdíl od *Sonnenalle* přijat podstatně pozitivněji filmovými kritiky.⁵⁰ Co však oba filmy spojuje, je jejich odezva ve veřejném prostoru, spojená s podněcováním fenoménu *Ostalgie*, proti kterému i v roce 2003 řada recenzentů brojila. Chris Salter ve svém textu *The Kulturstaat in the Time of Empire: Notes on Germany Thirteen Years After*, popisuje vyobrazení reality represivního totalitního režimu ve filmech *Sonnenalle* a *Good Bye, Lenin!* jako komické a nostalgické, zobrazující laskavou společnost, která uznává nezpochybnitelnou pozici SED.⁵¹ Kimberley Coulter se ve svém textu *Territorial Appeals in Post-Wall German Filmmaking: The Case of Good Bye, Lenin!* věnuje komplexnosti výroby filmu *Good Bye, Lenin!*, jehož produkce byla ve srovnání se *Sonnenalle* o poznání důslednější. Po celou dobu natáčení byl totiž konzultován s experty tak, aby byl citlivý jak k zobrazovaným východním Němcům, tak i k obětem politického násilí totalitního režimu. Tento proces je podle Coulter důvodem, proč byl film pozitivně přijat veřejností, a proč z něho vládní autority učinily prostředek politického vzdělávání a kulturní diplomacie.⁵² Právě komplexnost vyobrazení života v NDR vyústila v silnou odezvu i v akademickém diskurzu, kterému je věnována následující kapitola.

⁴⁹ Kimberley Coulter, „Territorial Appeals in Post-Wall German Filmmaking: The Case of Good Bye, Lenin!“, *Antipode* 45, č. 3 (2013): 767, doi:10.1111/j.1467-8330.2012.01041.x. (staženo 19. března 2021).

⁵⁰ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 130.

⁵¹ Chris Salter, „The Kulturstaat in the Time of Empire: Notes on Germany Thirteen Years After“, *A Journal of Performance and Art* 26, č. 2 (květen 2004): 12, <https://www.jstor.org> (staženo 27. dubna 2021)

⁵² Coulter, „Territorial Appeals in Post-Wall German Filmmaking“, 773.

2 Analýza vybraných odborných textů

2.1 Metoda výběru textů pro korpus práce

Pro účely této práce bylo třeba vytyčit vybrané společné charakteristiky, jejichž splnění aprobuje jednotlivé texty pro zařazení do korpusu práce. K vyhledání textů mapujících odborné články zabývající se filmem *Good Bye, Lenin!* byly využity internetové databáze dostupné prostřednictvím informačních systémů Univerzity Karlovy. Klíčová slova pro vyhledávání v těchto databázích byla: „*Good bye, Lenin!*“ a „*Nostalgia*“. Z 15 nalezených článků jsem dále vybíral podle výskytu specifických výrazů, jež jsou znázorněny v podkapitole 2.2 „Tabulka vybraných použitých výrazů“.

Přestože všech 15 textů obsahuje výraz „*Ostalgia*“, pouze v devíti z nich se objevuje význam, který jsem pro potřeby práce definoval jako „*Ostalgia as a resistance*“. V textech se tento výraz sice neobjevuje doslovně, ale různé formulace tohoto významu lze nalézt ve větách, které obsahují termín „*Ostalgia*“. Výskyt „*Ostalgia as a resistance*“ považuji za klíčový, neboť je spojen s interpretací termínu *Ostalgie* v odborném diskurzu, a vymezuje tak skupinu textů, jež na film *Good Bye, Lenin!* nahlíží ve specifickém rámci, který je definován výrazy v tabulce. Onen rámec je definován výskytem výrazů: „Colonization, Museumification, Westernization, Assimilation“. Tyto výrazy, přestože nemají nutně totožný význam, korespondují s nahlížením na fenomén *Ostalgie* a film *Good Bye, Lenin!* v rámci postkoloniálních studií. Signalizují tak záměr textů pracovat nejen se samotným fenoménem *Ostalgie* nebo filmem *Good Bye, Lenin!*, ale také s klíčovými sociálními, politickými a kulturními charakteristikami procesu sjednocení Německa a následné integrace bývalé NDR do západního Německa. Výrazy v dalším sloupci tabulky: „Fetishization, Material Culture, Consumer Culture, Consumer Community“, sice opět nemají totožné významy, nicméně odkazují na materiální kulturu NDR v širším kontextu studia materiální kultury, konstrukce identity a kolektivní paměti.

Výše zmíněné společné charakteristiky vedly ke zvolení šesti textů (viz kapitola 2.2 „Tabulka vybraných použitých výrazů“), které budou analyzovány v následující části a tvoří korpus práce. Analýza je rozdělena na tři podkapitoly. První dvě podkapitoly odpovídají tabulce tedy 2.3 „Colonization, Museumification, Westernization, Assimilation“ a 2.4 „Fetishization, Material Culture, Consumer Culture, Consumer Community“. V těchto podkapitolách jsem se

zaměřil na sekce textů korpusu, jež obsahují vybrané výrazy a na jejichž základě jsem posléze vyhledával paralely v jednotlivých textech. Třetí podkapitola analytické části 2.5 „Specifika textů korpusu“ vybočuje z tohoto rámce a shrnuje jednotlivá specifika analyzovaných textů korpusu, které nespádají do předešlých dvou podkapitol, ale propojují je a doplňují tak analýzu textů.

Tímto postupem jsem nacházel společné tendence v interpretacích fenoménu *Ostalgie* na příkladu filmu *Good Bye, Lenin!*, které jsou shrnuty v podkapitole 2.5 „Tendence v interpretacích fenoménu Ostalgie v rámci korpusu“, kde je na ně nahlíženo skrze teoretické rámce z vybrané literatury, jež vychází z rešerše zdrojů analyzovaných textů a dalších odborných článků, a to včetně těch, které přímo nevyhovovaly stanoveným požadavkům pro jejich umístění do korpusu práce. Výsledkem je tak analýza vybraných šesti textů a nalezení společných tendencí, které jsou zasazeny do širšího odborného kontextu. Analýza tak vymezuje převládající perspektivu v nahlížení na *Ostalgii* v odborném diskurzu na příkladu filmu *Good Bye, Lenin!*.

2.2 Tabulka vybraných použitých výrazů

V tabulce níže jsou znázorněny počty vybraných výrazů v textech korpusu. Ve sloupcích 3 a 4 odpovídá číslo součtu všech výrazů uvedených v kolonce. Sloupec 5 potom vyjadřuje přítomnost významu „*Ostalgia as a resistance*“ definovaného v kapitole 2.1 „Metoda výběru textů pro korpus práce“.

1	2	3	4	5
Text*	„Ostalgia“	„Colonization/ Museumification/ Westernization/ Assimilation“	„Fetishization/ Material culture/ Consumer community/ Consumer culture“	„Ostalgia as a resistance“
„When We Was Red“	19	9	2	✓
„Free Market Nostalgia“	15	3	15	✓
„Hello Willy, Goodbye Lenin“	17	4	3	✓
„The Wall in Our Minds?“	20	21	2	✓
„Deconstructing Ostalgia“	59	11	7	✓
„Negotiating Nostalgia“	25	2	4	✓

*Plné bibliografické záznamy textů korpusu jsou uvedené v seznamu literatury.

2.3 „Colonization, Museumification, Westernization, Assimilation“

Napříč texty je *Ostalgie* vnímána jako forma odporu proti dominanci západního Německa v letech bezprostředně po znovusjednocení. Výběr samotných slov, která autoři volí pro vyličení procesu integrace NDR do BRD, se sice v jednotlivých textech různí, elementární charakteristiky tohoto procesu jsou však ve všech textech popsány srovnatelně. Dva z analyzovaných textů: *Deconstructing Ostalgia* a *The Wall In Our Minds?* vyzdvihují vývoj NDR jako velmi specifický, a to na základě dvojité kolonizace a asimilace.⁵³ NDR byla nejprve na začátku druhé poloviny 20. století kolonizována Sovětským svazem (sovětizace) a na konci 20. století západním Německem.⁵⁴ Text *When We Was Red* upozorňuje na zvláštnost příkladu NDR ve srovnání s ostatními zeměmi východního bloku, které se na přelomu 80. a 90. let staly samostatnými, zatímco NDR doslova zmizelo z mapy.⁵⁵ Text *Hello Willy, Good Bye Lenin!* rozkrývá tyto procesy v číslech. Po znovusjednocení Německa zmizel politický systém, který definoval 18 milionů lidí po 40 let.⁵⁶ *Ostalgie* je tak chápána jako následek kolonizace NDR, která se projevovala především delegitimizací politického systému, kultury a historie východního Německa.

Ve dvou z textů se objevuje výraz museifikace, který pregnantně vystihuje osud materiálních, institucionálních a osobních dědictví NDR v období 90. let, jejichž význam byl zjednodušován a ironizován pod tlakem nového západního režimu.⁵⁷ V textu „*When We Was Red*“ autor připomíná rozpačité pocity východních Němců, jejichž každodenní život byl během několika měsíců po znovusjednocení vystavován v muzeích po celém Německu jako relikvie starých, přežitých časů.⁵⁸ Postupné odstranění a bagatelizace všeho co ztělesňovalo nebo symbolizovalo komunistický režim, od školního systému po konzumní produkty, vedlo podle autora textu *Hello Willy, Good Bye Lenin!* k uvědomění, že nově nabytá svoboda slova nabízela východním Němcům mimo jiné i možnost bojovat proti odstraňování společné

⁵³ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgia“, 164.

⁵⁴ Joseph F. Jozwiak a Elisabeth Mermann, „The Wall in Our Minds? Colonization, Integration, and Nostalgia“, *Journal of Popular Culture* 39, č. 5 (2006): 781, doi:10.1111/j.0022-3840.2006.00305.x (staženo 12. ledna 2021).

⁵⁵ Timothy Barney, „When We Was Red: Good Bye Lenin! and Nostalgia for the “Everyday GDR”“, *Communication* 6, č. 2 (2009): 139, doi:10.1080/14791420902833163 (staženo 15. prosince 2020).

⁵⁶ Anke Finger, „Hello Willy, Good Bye Lenin!: Transitions of an East German Family“, *South Central Review* 22, č.2 (2005): 41, doi:10.1353/scr.2005.0032 (staženo 7. dubna 2021).

⁵⁷ Barney, „When We Was Red“, 139.

⁵⁸ Ibid.

historie a identity.⁵⁹

V textech, ve kterých se nejčastěji objevuje výraz „Colonization“, je patrné uchopení *Ostalgie* v širším kontextu postkolonialismu. Text *The Wall In Our Minds*, posouvá východní Němce do pozice imigrantů, kteří byli nuceni opustit své domovy, objevili se v „cizí“ zemi a ve společnosti, na jejímž utváření se nijak nepodíleli, nebyli v ní vítáni a bylo výhradně jejich povinností se asimilovat.⁶⁰ O nutnosti této asimilace se zmiňuje také text *Deconstructing Ostalgie*, ve kterém autor zdůrazňuje složitost adaptace v nových společenských poměrech, která probíhala souběžně s procesem přehlížení, znehodnocování a odsunu východoněmecké kultury do zapomnění.⁶¹ Autor textu *Negotiating Nostalgia* interpretuje *Ostalgie* jako odmítnutí asimilace do sjednocené národní identity.⁶² S výše zmíněnými tezemi koresponduje také vyobrazování asimilace východních Němců do kapitalistické společnosti v německé kinematografii. Autor textu *Free market Nostalgia* popisuje znázornění tohoto procesu jako čistě *východní* záležitost, zejména v období těsně po sjednocení, kterou podtrhuje i neschopnost východoněmeckých filmařů se prosadit na novém trhu.⁶³

V textu, který obsahuje pouze dvě ze tří klíčových slov – *Negotiating Nostalgia*, se autor věnuje delegitimizaci kolektivní a osobní paměti, jež je úzce spojena s odstraňováním kulturní a politické identity NDR. Podle autora je na místě film *Good Bye, Lenin!* číst jako komentář ke kritice fenoménu *Ostalgie* v současném Německu, kde je často označován za zbytečný sentiment nebo touhu po návratu k totalitnímu režimu. *Ostalgie* podle autora může být chápána jako „náhradní“ paměť za tu autentickou, delegitimizovanou západní kulturní a politickou dominancí po sjednocení.⁶⁴ Podobně je na problematiku nahlíženo i v textu *Deconstructing Ostalgie*, kde autor poukazuje na mazání kontur sdílených osobních a kolektivních pamětí, které vede k vytvoření náhradní, simulované verze reality. Zároveň podle něj film zachycuje traumatickou zkušenost obyvatel NDR, kteří si vystavení nové neznámé realitě začali bývalou NDR idealizovat.⁶⁵ Právě nostalgickým nahlížením na každodennost NDR se posléze začala formulovat nová kolektivní paměť.⁶⁶ Podle autora textu

⁵⁹ Finger, „Hello Willy, Good Bye Lenin!“, 42.

⁶⁰ Jozwiak a Mermann, „The Wall in Our Minds?“, 781–782.

⁶¹ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgie“, 162.

⁶² Jennifer M. Kapczynski, „Negotiating Nostalgia: The GDR Past in Berlin Is in Germany and Good Bye, Lenin!“, *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory* 82, č.1 (2007): 84, doi: 10.3200/GERR.82.1.78-100 (staženo 20. prosince 2020).

⁶³ Cook, „Good Bye Lenin!: Free-Market Nostalgia“, 206.

⁶⁴ Kapczynski, „Negotiating Nostalgia“, 83–84.

⁶⁵ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgie“, 167.

⁶⁶ Ibid.

Hello Willy, Goodbye Lenin! poskytla ona kolektivní paměť, ať už byly individuální životní zkušenosti Němců v NDR jakékoliv, nástroj k vytvoření nové identity, která nejen oponuje západní představě o NDR jako synonymu *Stasi* a nesvobodného státu, ale také západní kontrole nad východoněmeckou historií a kolektivní pamětí.⁶⁷ *Ostalgie* tak podle autora *When We Was Red* může nabízet způsob, jak se oprostit od oficiálního historického narativu NDR a konstruovat vzpomínky novou neoficiální a individuální cestou.⁶⁸ Obrat k osobní paměti je z velké části způsoben odmítnutím oficiální verze historie předkládané SED, která byla z velké části kontrolována policejními složkami a státním aparátem.⁶⁹ Text *Free Market Nostalgia* shrnuje posun k *Ostalgii* jako hledání pojítek mezi osobní a kolektivní pamětí při absenci oficiálního historického kontextu a autor zde nastiňuje potenciál *Ostalgie*, konkrétně jejího materiálního aspektu, který vnímá v propojování různorodých izolovaných vzpomínek východních Němců a vytváření kontinuálního celku.⁷⁰ Proces etablování nové identity po sjednocení sledují autoři analyzovaných textů na hlavních postavách příběhu – rodině Kernerových. Ta má tak do jisté míry symbolizovat východoněmeckou společnost a různé způsoby, jak se občané NDR se sjednocením vyrovnávali. Podle autora textu *Deconstructing Ostalgia* představuje kóma matky vymazání a delegitimizaci 40 let historie ovládnutím historického narativu NDR západním Německem.⁷¹ Sestra hlavního hrdiny, která po sjednocení opustí studia na vysoké škole výměnou za práci v „Burger Kingu“, představuje část obyvatelstva, která fascinována západem bez skrupulí odhodila svůj život v NDR a plně přijala novou „západoněmeckou“ identitu. Alex na druhé straně reprezentuje část společnosti, jež se snaží vyrovnat se s novou, odlišnou realitou sjednoceného Německa nostalgickým ohlédnutím se do minulosti a sbíráním předmětů, které jsou v tomto případě jediným pozůstatkem NDR.⁷² Text *Wall in our minds?* propojuje fascinaci sestry Alexe vším západním se širším kontextem doby. Kromě záběrů na prázdné byty ve východním Berlíně zmiňuje také odliv kvalifikovaných pracovníků (lékařů) na západ, který je zřetelný při opakovaných návštěvách hlavního hrdiny v nemocnici.⁷³

⁶⁷ Finger, „Hello Willy, Good Bye Lenin!“, 42.

⁶⁸ Barney, „When We Was Red“, 139.

⁶⁹ Jozwiak a Mermann, „The Wall in Our Minds?“, 780.

⁷⁰ Cook, „Good Bye Lenin!: Free-Market Nostalgia“, 209.

⁷¹ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgia“, 167.

⁷² Ibid.

⁷³ Jozwiak a Mermann, „The Wall in Our Minds?“, 792.

2.4 „Fetishization, Material Culture, Consumer Community, Consumer Culture“

Jak již bylo zmíněno v kapitole 1.1 „Historický Kontext Ostalgie“, neodmyslitelnou součástí fenoménu je znovuoživení každodenních konzumních a kulturních předmětů a produktů NDR. Na film *Good Bye, Lenin!* je nahlíženo jako na jeden z nejzřetelnějších produktů *Ostalgie* právě díky vyobrazení proměny vztahů Němců ke kulturním, materiálním a konzumním produktům NDR. Význam fetišizace těchto produktů ve filmu *Good Bye, Lenin!* je interpretován v analyzovaných textech a na film samotný je nahlíženo jako na komentář k širšímu diskurzu *Ostalgie* v současném Německu. Právě vnímání filmu *Good Bye, Lenin!* jako komentáře k *Ostalгии* otevírá v odborném diskurzu více úhlů pohledu, z nichž je film možné číst.

Základní paralelu filmu *Good Bye, Lenin!* s fenoménem *Ostalgie* nachází autoři textů v počínání hlavního hrdiny, který ve snaze ubránit svou matku před kulturním šokem provázejícím sjednocení Německa fabrikuje fiktivní narativ, ve kterém NDR stále existuje. Toho se snaží dosáhnout neúnavným shromažďováním každodenních předmětů a produktů NDR.⁷⁴ V textu *Free market Nostalgia* vnímá autor počínání hlavního hrdiny jako obraz skutečného počínání východních Němců, kteří se v měsících bezprostředně po sjednocení snažili nakupit bývalé produkty NDR, jež byly smeteny z pultů obchodů novými, západními produkty.⁷⁵ Právě téměř okamžitá proměna materiální kultury způsobená masivní poptávkou po dlouho odpíraných ikonických materiálních statcích západu vedla v delším časovém úseku k fetišizaci produktů NDR, které v nastalém kontextu NDR náhle začaly reprezentovat.⁷⁶ Tento proces je v textu *We When Was Red* vnímán nikoliv jako snaha odvrátit se od tísnivé, nejisté současnosti k utěšující minulosti, ale jako proces vytváření nové východoněmecké identity, jež stojí v opozici západní představě o NDR, a kterou sdružuje právě společná konzumní minulost.⁷⁷ Valorizace produktů NDR však neslouží pouze jako nástroj k odlišení se od západních Němců, ale zároveň jako souboj s výše zmíněnou museifikací, tedy procesem, který identitu občanů NDR odsouvá do pozice irelevantního přežitku.⁷⁸ Jasnou reprezentaci *Ostalgie* nachází ve filmu *Good Bye, Lenin!* také autor textu *Negotiating*

⁷⁴ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgia“, 167.

⁷⁵ Cook, „Good Bye Lenin!: Free-Market Nostalgia“, 212.

⁷⁶ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgia“, 172.

⁷⁷ Barney, „When We Was Red“, 139.

⁷⁸ Finger, „Hello Willy, Good Bye Lenin!“, 44.

Nostalgia. Film podle něj funguje na principu rozpoznání značek, které vytváří imaginativní spotřebitelskou komunitu, propojenou na základě kultury a produktů společně vyráběných a konzumovaných.⁷⁹

Dva z textů vysvětlují popularizaci produktů NDR specifickou pozicí těchto produktů na trhu. Text *Free Market Nostalgia* popisuje „socialistický konzumerismus“. V kontrastu s konzumními produkty na západě se proměnila podoba většiny každodenních produktů během historie NDR jen zcela minimálně a jsou tak vnímány východními Němci jako symboly minulého režimu i napříč generacemi. Dalším faktorem podtrhujícím význam těchto výrobků je limitované množství značek, které byly v NDR dostupné, a jež se tak na rozdíl od západních produktů staly pojátkem pro všechny východní Němce.⁸⁰ Tyto produkty tudíž nabyly statutu kulturních ikon čistě díky své vytrvalosti, která se projevila především po sjednocení Německa, kdy se staly klíčovou součástí utváření východoněmecké identity.⁸¹

Ostalgie se na sklonku 90. let postupně stala z primárně východoněmeckého fenoménu fenoménem celoněmeckým. Zájem západních Němců počínající museifikací se postupně prohluboval a *Ostalgie* se tak stala nejen nástrojem nostalgického vzpomínání východních Němců, ale také marketingovou strategií západních firem.⁸² Návrat produktů NDR totiž nabízí Němcům alternativu k západním produktům, která je komodifikována korespondující se základními charakteristikami konzumní společnosti. Podle autora textu *Free Market Nostalgia* odhaluje tento proces prázdnotu požadavku spotřebitelské volby, a přestože zájem západních Němců o produkty NDR by mohl vyvolávat zdání narušení kapitalistické konzumní hegemonie, ve skutečnosti ji pouze komodifikací produktů představujících socialistický režim potvrzuje.⁸³ Tato charakteristika vychází podle autora z ideologického paradoxu socialistického režimu, který se v šedesátých letech přeorientoval primárně na uspokojení materiálních potřeb společnosti, a vystavil tak režim srovnání s podstatně úspěšnějším západním Německem.⁸⁴ To se prokázalo po sjednocení v roce 1990, kdy bylo zřetelné, že mnoho východních Němců nestálo nutně o novou politickou vizi, nýbrž o uspokojení materiálních potřeb, eskalovaných dlouhými roky frustrace ze zaostalého trhu.⁸⁵ Produkty NDR se tak postupně staly jen dalšími artikly na kapitalistickém trhu, tentokrát ovšem

⁷⁹ Kapczynski, „Negotiating Nostalgia“, 80.

⁸⁰ Cook, „Good Bye Lenin!: Free-Market Nostalgia“, 213.

⁸¹ Finger, „Hello Willy, Good Bye Lenin!“, 44.

⁸² Kapczynski, „Negotiating Nostalgia“, 84.

⁸³ Cook, „Good Bye Lenin!: Free-Market Nostalgia“, 214.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ Barney, „When We Was Red“, 138.

konzumované nejen východními, ale i západními Němci.⁸⁶

Interpretace počínání hlavního hrdiny má ve všech analyzovaných textech jeden společný bod, který zároveň úzce koresponduje s kritikou *Ostalgie* – fabrikace idealizovaného socialistického režimu, odpovídajícího subjektivním představám svého strůjce a nikoliv realitě. S ubíhajícím časem od pádu Berlínské zdi se stále prohlubují odlišnosti mezi Alexovou (hlavní hrdina) konstruovanou socialistickou iluzí v pokoji matky a venkovní realitou sjednoceného Berlína. To ho vede ke stále extenzivnějším a komplikovanějším invencím až do bodu, kdy Alex už nevědomě nevytváří obraz skutečného NDR, nýbrž *NDR* „které si přál, aby existovalo“.⁸⁷ Přičemž právě tomuto účelu slouží materiální kultura NDR, ke které mají bývalí obyvatelé individuální vazby, skrze níž se stávají nejen členy imaginativní komunity, ale která jim zároveň umožňuje vnímat minulost subjektivně.⁸⁸

Postupně je hlavní hrdina nucen pro udržení své iluze vytvořit zcela nový materiál. Ve svém narativu tak Alex postupně vytvoří alternativní historii znovusjednocení Německa, podpořenou kromě neúnavného doplňováním originálních obalů výrobků z NDR i fabrikovaným televizním vysíláním.⁸⁹ Právě scéně, ve které je promítnuto poslední falešné televizní vysílání, je věnována pozornost v textech korpusu. Přestože už se celá iluze stává zcela absurdní, Alex pokračuje ve svém snažení do poslední chvíle, a přestože nesdílel matčin entusiasmus při účasti na budování socialistického režimu, během svého snažení se stává nostalgii k NDR více ovlivněný než ona.⁹⁰ Ve své alternativní realitě tak změní běh dějinných událostí a televizní záběry Berličanů proudících do Západního Berlína po pádu Berlínské zdi vysvětluje ve fabrikované reportáži jako ústupek politické reprezentace NDR, která do východního Berlína vpouští kapitalistickým režimem zklamané západní Berličany.⁹¹ Film *Good Bye, Lenin!* se tak dostává na pomezí alternativní historie, ve které bylo sjednocení Německa nejen úspěšným sloučením primárně vedeným touhou východních Němců stát se součástí západního světa, ale ve které byl socialistický systém NDR atraktivní alternativou pro západní Němce.⁹²

⁸⁶ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgie“, 173–174.

⁸⁷ Finger, „Hello Willy, Good Bye Lenin!“, 45.

⁸⁸ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgie“, 72.

⁸⁹ Kapczynski, „Negotiating Nostalgia“, 83.

⁹⁰ Barney, „When We Was Red“, 146.

⁹¹ Jozwiak a Mermann, „The Wall in Our Minds?“, 790.

⁹² Cook, „Good Bye Lenin!: Free-Market Nostalgia“, 212.

2.5 Specifika textů korpusu

2.5.1 Free market Nostalgia

Autor interpretuje film *Good Bye, Lenin!* jako jeden z produktů *Ostalgie* schopný propojit západoněmecké a východoněmecké diváky. Hlavním propojující bod je poměrně specifický. Film *Good Bye, Lenin!* totiž podle autora zobrazuje takzvané „nichegesellschaft“⁹³, které připomíná východním Němcům dobře známý koncept existence mimo politické dění v NDR. Prožití života v soukromí, ukrytím se před zraky všudypřítomné tajné policie a vyplnění každodenností, která nijak nepodporuje existujícímu režimu.⁹⁴ Nostalgické zobrazení pobytu rodiny Kernerových na „Datsche“ (chatě, chalupě) v úvodní sekvenci filmu potom reprezentuje právě idylickou představu izolovaného života v rodinném kruhu a možnost vyhnout se politické realitě totalitního NDR. Právě útěk před skličující každodenností života v NDR oslovuje podle autora i západoněmecké diváky. Paralelu nachází autor ve strachu Němců z modernity, globalizace nebo dokonce „konzumního teroru“ západního Německa. Obě skupiny diváků tak mohou nacházet útěchu ve vyobrazení soukromého poklidného života v ústraní, který koresponduje s pokračující touhou Němců po předmoderní Biedermeierovské představě společnosti.⁹⁵

Vytvořením této imaginativní interní komunity se tak film vypořádává se schopností kapitalismu formovat tužby, přání a vědomí. Jakožto divácky velmi úspěšný film však nepřestává být příkladem schopnosti médií i skrze narativ útěku před každodenní realitou podporovat vyvíjející se ideologii kapitalismu.⁹⁶

2.5.2 Deconstructing Ostalgia

Autor textu *Deconstructing Ostalgia* považuje film *Good Bye, Lenin!* za silný argument pro léčebný potenciál *Ostalgie*, která může pomoci východním i západním Němcům v hledání společné identity a pochopení německé historie. Film *Good Bye, Lenin!* totiž zdůrazňuje specifické hodnoty občanů NDR, které je záhodno integrovat do formulace sjednocené německé identity. Využití *Ostalgie* ve filmu *Good Bye, Lenin!* je příkladem konstruktivní snahy vybudovat fungující německou identitu, která propojí dvojakou podstatu Německa

⁹³ Grieder, *The German Democratic Republic*, 13–14.

⁹⁴ Cook, „Good Bye Lenin!: Free-Market Nostalgia“, 208.

⁹⁵ *Ibid.*, 218.

⁹⁶ *Ibid.*

a zároveň je schopna respektovat osobní zkušenosti východních i západních Němců.⁹⁷ Kritikou obou politických režimů vytváří film prostor pro reinterpretaci a reintegraci paměti a demonstruje, že vnímání minulosti je definováno potřebami současnosti.⁹⁸ Specifikem textu je vnímání filmu *Good bye, Lenin!* jakožto dekonstrukce „kulturního trendu“ *Ostalgie* a zobrazení *ostalgie* transformace socialistické minulosti, odkrytím kolektivních tužeb východních i západních Němců, kterými je fenomén *Ostalgie* definován a nastíněním jeho léčivého potenciálu.⁹⁹

2.5.3 Negotiating Nostalgia

Text *Negotiating Nostalgia* je v podstatě jediným textem, který interpretuje film *Good Bye, Lenin!* velmi kriticky. Zasaduje film do dlouhého historického procesu formulace německé identity. Film *Good Bye, Lenin!* označuje za kategoricky nostalgický a nacionální. V širším kontextu německé kinematografie ho potom řadí ke skupině filmů, které podporují národnostní kýč a hon za německou identitou neustálými návraty do minulosti ve snaze ji přepsat.¹⁰⁰ Film *Good Bye, Lenin!* tak podněcuje fenomén *Ostalgie* způsobem, jež se snaží kritizovat, kdy historii NDR interpretuje jako sběratelský kýč namísto toho, aby se film snažil překlenout problematiku německé identity a hledat ji v novém, evropském rámci.¹⁰¹ Kritický pohled na film *Good Bye, Lenin!*, je tak motivovaný především nevhodným využitím prvků *Ostalgie*, která má podle autora nezpochybnitelný integrační potenciál.¹⁰²

2.5.4 When We Was Red

Autor textu *When We Was Red* zdůrazňuje ambivalenci ve filmu *Good Bye Lenin* a ve fenoménu *Ostalgie*. Pracuje s pojmem „reflektivní nostalgii“, kdy jsou osobní příběhy rodiny Kernerových reflektovány skrze roztříštěnou kolektivní paměť NDR a film je tak schopný vytvořit „domov“ východoněmecké identity.¹⁰³ Zmiňuje specifčnost německé zkušenosti jakožto ultimátního příkladu bipolárního světa a z něho vyplývající dualitu v německé společnosti. Neoliberalismus podle autora nebyl schopen vytvořit mezi oběma Německy konsensus a je proto důležité, aby nostalgii k NDR nebyla vnímána pouze jako iracionální

⁹⁷ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgie“, 174.

⁹⁸ Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgie“, 175.

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Kapczynski, „Negotiating Nostalgia“, 97.

¹⁰¹ Ibid., 97–98.

¹⁰² Ibid., 83.

¹⁰³ Barney, „When We Was Red“, 141.

překážka na cestě ke svobodě.¹⁰⁴ Film podle autora vznáší jednoznačný argument, že východoněmecká identita stále existuje a je nutné ji zachovat.¹⁰⁵ Analýza vyobrazení NDR v populární kultuře je podle autora klíčová. Upozorňuje, že konsensus paměti NDR stále neexistuje a že právě filmy jako *Good Bye, Lenin!*, mohou přispívat k relevantním debatám o východních a západních vztazích a které otevírají prostor pro formulaci moderní celoněmecké identity.¹⁰⁶

2.5.5 The Wall in our Minds?

Podle autora textu *The Wall In Our Minds* má *Ostalgie* potenciál zastávat „pozitivní“ funkci a napomáhat při konstrukci východoněmecké potažmo celoněmecké identity a komunity.¹⁰⁷ Nejdůležitějším přínosem filmu a potažmo celého fenoménu *Ostalgie* je podle autora otevření debaty o tom co „východ“ představuje veřejnosti. Dlouho totiž byla otázka celoněmecké identity, interpretace integrace východního Německa a charakter „nového“ Německa řešena pouze na úrovni elit. Filmy jako *Good Bye, Lenin!* samozřejmě nemůžou *ostalgickým* vyobrazením NDR změnit běh dějin nebo osobní zkušenosti s politickou realitou NDR, mohou však poskytnout nové perspektivy a kontexty, které napomůžou směřovat důležité veřejné debaty. *Ostalgii* tak autor textu vnímá jako současný stav německé reintegrace, kde se rozdíly mezi oběma póly postupně zmenšují.¹⁰⁸

2.5.6 Hello Willy

Autor textu *Hello Willy, Goodbye Lenin!*, film *Good Bye, Lenin!* sice kritizuje za jeho komerčnost a konformitu, ale připouští, že podobné filmy by mohly napomoci s problémem „banalizace“ NDR, který je zároveň úzce spojen s fenoménem *Ostalgie*. Film se podle autora snaží skrze hlavní postavu kritizovat oba politické systémy a otevírá tak diskuzi mezi veřejnou a osobní pamětí, mezi západoněmeckým postavením a druhořadým východoněmeckým občanstvím a zároveň mezi generacemi.¹⁰⁹ Idealistický socialistický stát pro západní i východní Němce je podle autora v nedohlednu, ale odkrývání a reinterpretace důležitých nuancí historie a kolektivní paměti nikoliv.¹¹⁰

¹⁰⁴ Barney, „When We Was Red“, 147.

¹⁰⁵ Ibid.

¹⁰⁶ Barney, „When We Was Red“, 148.

¹⁰⁷ Jozwiak a Mermann, „The Wall in Our Minds?“, 784.

¹⁰⁸ Ibid., 793.

¹⁰⁹ Finger, „Hello Willy, Good Bye Lenin“, 55.

¹¹⁰ Ibid.

2.6 Obecné tendence v interpretaci Ostalgie v rámci korpusu

V analyzovaných textech se tedy dá nalézt několik společných tendencí, které vypovídají o značné míře shody v rámci odborného diskurzu. Důraz je kladen na specifickou politicko-geografickou pozici bývalého NDR v rámci východního bloku. Sjednocení Německa je ve všech textech nahlíženo jako nerovnoměrný proces, kterému tak odpovídají termíny „colonization, museumification, westernization, assimilation“. Každý z pojmů má sice v textech specifické konotace, všechny však potvrzují obecnější tendenci vnímání *Ostalgie* jakožto přirozeného důsledku právě „colonization, museumification, westernization, assimilation“. Právě pojem „assimilation“ je velmi důležitý. Sociolog Zygmunt Bauman ve své knize *Modernity and Ambivalence* upozorňuje na zásadní významový rozdíl mezi pojmy asimilace, mezikulturní výměna a kulturní difuze.¹¹¹ Základní cíl asimilace je podle Baumana především homogenita a národní jednota, které jsou klíčovými předpoklady úspěšné integrace dvou národů. Zdůrazňuje nátlakovou podstatu asimilace, jakožto nerovnoměrného integračního procesu.¹¹² Samotný pojem asimilace, který se objevuje v pěti ze šesti analyzovaných textů tak posouvá téma sjednocení Německa na úroveň studií postkolonialismu.

Tomuto tématu se věnuje Paul Cooke ve své knize *Representing East German Since Unification*, která je také v některých z textů citována. V jeho výkladu nebyl rok 1990 prostým spojením dvou Německ, nýbrž ujmutím se vlády západním Německem. S tím koresponduje také fakt, že téměř ve všech veřejných debatách o budoucnosti Německa v 90. letech, bylo sjednocení Německa nahlíženo jako anexe bývalého NDR západním Německem a že sjednocené Německo bude pouze „zvětšenou verzí“ západního Německa.¹¹³ Cooke mluví v rámci sjednocení o orientalizaci východního Německa, spočívající především v deligitimizaci historie NDR například kontroverzním srovnáním s nacistickým Německem.¹¹⁴ Cooke tento proces označuje jako klíčový při stvrzení kulturní a ekonomické dominance západního Německa.¹¹⁵ Texty se v tomto ohledu s Cookem shodují a obrat k individualizované paměti je podle autorů důsledkem neobjektivní delegitimizace oficiálního historického narativu NDR.

¹¹¹ Zygmunt Bauman, „Modernity and Ambivalence“, in *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*, Ed. Mike Featherstone (London: Verso, 1990), 160.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 105.

¹¹⁴ Ibid., 12.

¹¹⁵ Ibid., 41.

V závěru knihy *Dějiny NDR* shrnuje její autor Hermann Weber perspektivy procesu vyrovnání se s historií NDR následovně: „*Nacistické zločiny nesmí být relativizovány vyrovnáváním se s událostmi poválečné doby a bezpráví poválečné doby nesmí být bagatelizováno odkazem na nacistické zločiny. Německé zkušenosti s dvěma diktaturami musí být vědecky prozkoumány. Protože vyrovnání s dějinami vyžaduje fundované vědění, nesmí jejich zpracování sklouznout do emocionality, natož se stát politickým nástrojem.*“¹¹⁶ Autoři textů se shodují, že k objektivnímu vyrovnání se s dějinami NDR, tak jak je popsané Weberem, nedošlo, a že k jednomu z následků tohoto procesu patří i fenomén *Ostalgie*, nikoliv jakožto nostalgické vzpomínání, ale spíše jako obranný mechanismus.

Ostalgie je v analyzovaných textech nahlížena jako způsob, jak se východní Němci mohou odlišit od západního Německa a zároveň jako klíčový nástroj k budování ztracené východoněmecké komunity a identity. V tomto smyslu výrazy „fetishization, material/consumer culture, consumer community“ signalizují nahlížení *Ostalgie* jako procesu, který je úzce spojen se zkoumáním materiální kultury jako součásti produktivní konstrukce identity. Martin Blum ve svém textu *Remaking the East German Past: Ostalgie, Identity and Material Culture*, navazuje na teoretiky materiální kultury jako je Jean Baudrillard nebo Daniel Miller a interpretuje návrat materiální kultury NDR jako specifickou síť znaků, která napomáhá zorientovat se v novém, neznámém prostředí a má potenciál nabídnout novou perspektivu pro pochopení německé historie a identity po sjednocení.¹¹⁷ Proces uchování vzpomínek spojených s materiální kulturou NDR je přes svou možnou historickou nepřesnost způsobem, jak obohatit uniformovanou konzumní společnost a namísto vymazání minulosti se ji snažit akceptovat.¹¹⁸

Výraz „fetishization“ ve spojení s produkty NDR je v textech vysvětlen nejen specifickostí východních produktů (limitovanost, minimální proměna obalů atd.), ale také reálnou orientací NDR na konzumní průmysl. Jonathan Bach ve svém textu: *The Taste Remains: Consumption, (N)ostalgia, and the Production of East Germany* poukazuje na cyklus stimulace a deprivace konzumních potřeb obyvatelstva v NDR jako na jeden ze základních principů fungování režimu.¹¹⁹ Zároveň je v analyzovaných textech akcentován fakt, že *Ostalgie* jako kulturní

¹¹⁶ Weber, *Dějiny NDR*, 314.

¹¹⁷ Martin Blum, „Remaking the East German past: Ostalgie, identity, and material culture“, *Journal of Popular Culture* 34, č. 3 (zima 200):231, <https://www-proquest-com> (staženo 26. února 2021).

¹¹⁸ Ibid., 249.

¹¹⁹ Bach, Jonathan, „The Taste Remains: Consumption, (N)ostalgia, and the Production of East Germany.“ *Public culture* 14, č. 3 (2002): 550, doi:10.1215/08992363-14-3-545 (staženo 14. března 2021)

a komerční fenomén pouze utvrzuje existující kapitalistický režim. Tyto dva úhly pohledu jsou pro práci klíčové, neboť do jisté míry odporují démonizaci a kritice *Ostalgie*. Naráží totiž na fakt, že východní Němci nemají zájem o jinou politickou vizi, komunistickou ideologii nebo dokonce o návrat režimu NDR, což je jeden z hlavních důvodů proč v *Ostalgi* její kritici vidí nebezpečí.¹²⁰ To potvrzují i závěry z dříve uvedené studie *Eastern Germany Transformed: From Postcommunist to Late Capitalist Political Culture*. Přestože respondenti jsou schopni identifikovat některé pozitivní rysy a instituce socialistického režimu, netouží po návratu represivního nesvobodného režimu NDR.¹²¹ Východní Němci jsou tak naopak plně součástí konzumní společnosti a podílením se na komercializaci produktů NDR jen potvrzují existující ideologii a systém. Tento úhel pohledu potom umožňuje autorům analyzovaných textů hledat v *Ostalgi* pozitivní, konstruktivní potenciál.

V podobném duchu se nese i reflexe idealizace politické reality NDR spojené s individuálním, *ostalgičným* vnímáním historie, které je častým bodem kritiky (viz kapitola 1.1 Historický Kontext *Ostalgie*). To je ve filmu symbolizováno vytvořením alternativní historie hlavním hrdinou. Svetlana Boym ve své knize *The Future of Nostalgia* popisuje „reflektivní nostalgii“, která ze své podstaty nemá za cíl pouze truchlit nad ztracenou minulostí, ale také nad potenciálními budoucnostmi.¹²² V případě východního Německa tak idealizace NDR nefunguje jako touha po návratu do minulosti, nýbrž jako alternativní idealizovaná představa, čím NDR *mohlo* být. Tato forma reflektivní nostalgie je navíc podpořena odstraněním autoritativního politického režimu, ze kterého po sjednocení zbyl pouze dlouho slibovaný ideál socialistického projektu NDR.¹²³

Texty se tak opět soustředí na konstruktivní potenciál *Ostalgie*, ve kterém idealizovaný neúspěšný socialistický projekt (odtržený od totalitní reality NDR), může potenciálně působit jakožto produktivní koncept kritického pohledu na existující kapitalistický systém.

¹²⁰ Grieder, *The German Democratic Republic*, 113.

¹²¹ Laurence McFalls, „Eastern Germany Transformed“, 12.

¹²² Godeanu-Kenworthy, „Deconstructing Ostalgie“, 163.

¹²³ Cooke, *Representing East Germany Since Unification*, 16.

Závěr

Analýza textů korpusu jednoznačně vykazuje společné tendence v interpretacích fenoménu *Ostalgie* na příkladu filmu *Good Bye, Lenin!*. Vyvrácením nejvýraznějších bodů kritiky relevantním argumentem, že sám fenomén *Ostalgie* je z velké části produktem současného systému, a není mu tak nebezpečím, nýbrž podporou, odmítají autoři textů zjednodušování a očerňování tohoto fenoménu. *Ostalgie* interpretují jako přirozený obranný mechanismus proti kolonizaci kulturní, politické a osobní minulosti obyvatel NDR dominantní západní ideologií. Soustředí se na kontextualizaci fenoménu *Ostalgie* v rámci postkolonialismu, materiální kultury a do jisté míry i revizionistického pohledu na dějiny sjednoceného Německa. *Ostalgie* je v tomto narativu interpretována jako konstruktivní fenomén, který může vytvářet produktivní kontrast stávajícímu režimu a společnosti. Autoři textů se také shodují, že *Ostalgie* může mít v Německu sjednocující efekt na základě širokého zájmu o historii NDR, vznikajícího primárně v důsledku komerční dimenze *Ostalgie*. Díky ní se do debaty může zapojovat široká veřejnost zastoupená nejen východními, ale i západními Němci. Tím vzniká v celospolečenském kontextu impuls k revizi a reinterpetaci některých zažitých historických narativů a potenciálnímu vyvrácení existujících předsudků a představ o „těch druhých“ Němcích.

Summary

The analysis of the texts from the corpus decidedly demonstrates common tendencies in interpretations of the Ostalgia phenomenon on the example of *Good Bye, Lenin!*. The authors disprove the maligning and simplification of the phenomenon with an argument, that Ostalgia is in its substance a product of the existing system and thus should be viewed as a supportive element rather than a threat. They also interpret Ostalgia as a coping mechanism against the colonization of cultural, political and personal past of the former GDR citizens by the dominant western ideology. They focus on the contextualization of Ostalgia in the framework of postcolonial studies, studies of material culture and to certain degree even revisionist perspective on the history of Germany since reunification. In this narrative, Ostalgia is interpreted as a constructive phenomenon that can create a productive contrast to a current régime and society. The authors also agree, that Ostalgia can have a uniting effect on German society based on the sheer interest for the GDR past created by the commercial dimension of Ostalgia. This can potentially lead to the impulse for revision and reinterpretation of the deep-rooted historical narratives and subsequently to the disproof of the existing conceptions and biases about the „other“ Germans.

Použitá literatura:

Korpus práce:

Barney, Timothy. „When We Was Red: Good Bye Lenin! and Nostalgia for the “Everyday GDR”“. *Communication* 6, č. 2 (2009): 132–151, doi:10.1080/14791420902833163 (staženo 15. prosince 2020).

Cook, Roger F. „Good Bye, Lenin!: Free-Market Nostalgia for Socialist Consumerism“. *Seminar: A Journal of Germanic Studies* 43, č. 2 (2007): 206–219, doi:10.1353/smr.2007.0027 (staženo 2. února 2021).

Finger, Anke. „Hello Willy, Good Bye Lenin!: Transitions of an East German Family“. *South Central Review* 22, č.2 (2005): 39–58, doi:10.1353/scr.2005.0032 (staženo 7. dubna 2021).

Jozwiak, Joseph F. a Elisabeth Mermann. „The Wall in Our Minds? Colonization, Integration, and Nostalgia“. *Journal of Popular Culture* 39, č. 5 (2006): 780–795, doi:10.1111/j.0022-3840.2006.00305.x (staženo 12. ledna 2021).

Godeanu-Kenworthy. Oana. „Deconstructing Ostalgia: The National Past Between Commodity and Simulacrum in Wolfgang Becker’s Good Bye Lenin! (2003)“. *Journal of European Studies* 41, č. 2 (2011): 161–77, doi:10.1177/0047244111399717 (staženo 5. února 2021).

Kapczynski, Jennifer M. „Negotiating Nostalgia: The GDR Past in Berlin

Is in Germany and Good Bye, Lenin!“. *The Germanic Review: Literature, Culture, Theory* 82, č.1 (2007):78-100, doi: 10.3200/GERR.82.1.78–100 (staženo 20. prosince 2020).

Knihy:

Bauman Zygmunt. „Modernity and Ambivalence“. in *Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity*, Ed. Mike Featherstone. London: Verso, 1990, 143–69.

Cooke, Paul. *Representing East Germany Since Unification: from Colonization to Nostalgia*. Oxford: Berg, 2005.

Fukuyama, Francis. *Konec dějin a poslední člověk*. Praha: Rybka, 2002.

Said, Edward W. *Orientalism: Western Conceptions of the Orient*. Harmondsworth: Penguin, 1991.

Grieder, Peter. *The German Democratic Republic*. New York: Palgrave Macmillan, 2012.

Weber, Hermann. *Dějiny NDR*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003.

Rentschler, Eric. „From New German Cinema and Nation to the Post – Wall Cinema of Consensus“. in *Cinema in Nation*, ed. Mette Hjort a Scott Mackenzie. London: Routledge, 2000, 263–264.

Odborné články:

Bach, Jonathan. „The Taste Remains: Consumption, (N)ostalgia, and the Production of East Germany.“ *Public culture* 14, č. 3 (2002): 545–556, doi:10.1215/08992363-14-3-545 (staženo 14. března 2021).

Berdahl, Daphne. „(N)Ostalgie’ for the Present: Memory, Longing, and East German Things“. *Ethnos* 64, č. 2 (1999): 192–211, doi:10.1080/00141844.1999.9981598.

Blum, Martin. „Remaking the East German past: Ostalgie, identity, and material culture“. *Journal of Popular Culture* 34, č. 3 (zima 200): 229–253, <https://www-proquest-com> (staženo 26. února 2021).

Boyer, Dominic. „Ostalgie and the Politics of the Future in Eastern Germany“. *Public culture* 18, č. 2 (2006): 361–381, doi:10.1215/08992363-2006-008 (staženo 10. března 2021).

Coulter, Kimberly. „Territorial Appeals in Post-Wall German Filmmaking: The Case of Good Bye, Lenin!“. *Antipode* 45, č. 3 (2013): 760–778. doi:10.1111/j.1467-8330.2012.01041.x. (staženo 19. března 2021).

McFalls, Laurence. „Eastern Germany Transformed: From Postcommunist to Late Capitalist Political Culture“. *German Politics & Society* 17, č. 2 (léto 1999): 1–24, <https://www.jstor.org> (staženo 20. února 2021).

Salter, Chris. „The Kulturstaat in the Time of Empire: Notes on Germany Thirteen Years After“. *A Journal of Performance and Art* 26, č. 2 (květen 2004):1–15, <https://www.jstor.org> (staženo 27. dubna 2021)

Neodborné články:

Wolle, Stefan. „Waschputzis Wahrheit“. *Die Zeit*, 9. listopadu 2000, <https://www.zeit.de/2000/46/Waschputzis> (staženo 15. března 2021)

Barbara, Schuster. „Wolfgang Becker verurteilt Missbrauch von "Good Bye, Lenin!"“. 31. května 2006 pro Blickpunkt: Film, <https://beta.blickpunktfilm.de/details/208712>.

Teze Bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno: Václav Báča	
E-mail: 56015848@fsv.cuni.cz	
Semestr: ZS	
Akademický rok: 2020/21	
Název práce: Interpretace fenoménu Ostalgie ve vybraných textech odborného diskurzu na příkladu filmu Good bye, Lenin!	
Předpokládaný termín ukončení (semestr, školní rok): LS, 2020/21	
Vedoucí bakalářského semináře: David Emler, Ph.D.	
Vedoucí práce: David Emler, Ph.D.	
V čem se oproti původnímu zadání změnil cíl práce? Cíl se změnil v závislosti na specifikaci tématu. Obecnější tendence jsou hledány primárně v odborném diskurzu. Cílem práce tak není hledat širší společenské tendence Německé společnosti, nýbrž obecnější tendence odborného diskurzu.	
Jaké změny nastaly v časovém, teritoriálním a věcném vymezení tématu? Časově se práce posunula od dob formování Západoněmecké občanské společnosti v 60. a 70. letech ke znovusjednocení Německa v 90. letech. Také se tak práce soustředí na formování "nové" společnosti, nicméně ve spojitosti s připojením NDR k SRN v roce 1990.	
Jak se proměnila struktura práce (vyjádřete stručným obsahem)? 1) Úvod do kontextu Ostalgie (základní charakteristika tohoto fenoménu) a Filmu Good Bye, Lenin! (proč byl zvolen právě tento film, jeho přijetí a vnímání, proč se stal předmětem odborné debaty) 2) Analýza vybraných textů, rozebrání jednotlivých teoretických rámců (Ostalgie, národní identita, Ossies), skrze které je film v odborném diskurzu nahlížen. 3) Nalezení převládající tendence v nahlížení filmu Good Bye, Lenin! v odborném diskurzu a její specifika.	
Jakým vývojem prošla metodologická koncepce práce? Metoda nebyla v původním bakalářském projektu jasně definována. Jasnější obrys získala až s pevnějším ukotvením tématu v druhé polovině semestru. Tělo analýzy práce bude tvořit nalezení nejdůležitějších teoretických rámců, které se v odborné literatuře pokrývají interpretaci filmu Good Bye, Lenin! objevují. Ty pak budou analyzovány v rámci převládajících koncepcí zabývajících se problematikou znovusjednocení Německa. Po vytvoření tohoto spojení se pokusím najít převládající interpretaci filmu.	
Které nové prameny a sekundární literatura byly zpracovány a jak tato skutečnost ovlivnila celek práce? Využitím odborné literatury vztahující se ke konkrétnímu filmu se prameny a	